

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Шопіної Ірини Миколаївни на дисертацію Мулика Олександра Романовича «Правове забезпечення запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми

Тема дисертації Мулика О. Р. – правове забезпечення запобігання корупції в сфері національної безпеки та оборони України – є надзвичайно актуальною та відповідає сучасним науковим і практичним завданням із удосконалення засад та практики діяльності антикорупційних суб'єктів та складових сил безпеки і оборони в цілому.

Із введенням на території України правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року сфера національної безпеки і оборони стала однією з найбільш вразливих для проявів корупції, чому сприяє низка об'єктивних причин. По-перше, асигнування з державного бюджету на потреби безпеки й оборони збільшилися, зросли об'єми забезпечення військових формувань і правоохоронних органів паливом, засобами матеріально-технічного забезпечення, продовольством. Відповідно, з'явилися можливості по організації нових і розширенню старих «корупційних схем» на тлі реорганізації тилового та іншого виділ забезпечення сил безпеки та сил оборони. По-друге, з оголошенням мобілізації, на жаль, деяка частина населення призовного віку почала шукати можливості уникнути служби в лавах Збройних Сил України. Цьому своєрідному дезертирству значною мірою сприяють корупційні схеми щодо перетинання кордону держави, надання відстрочки від мобілізації або довідок про неможливість проходити військову службу внаслідок захворювань або з інших причин. .

Як впливає із зазначеного вище, повномасштабне вторгнення стало вагомим каталізатором появи корупційних ризиків і розвитку корупційних «схем» в секторі національної безпеки і оборони України. Це, в свою чергу, негативно

впливає на обороноздатність держави, посилює розкол у суспільстві, викликає руйнівні настрої та, врешті решт, може бути використано ворогом для підривної діяльності в середині країни. Саме тому тема дисертаційного дослідження, обрана Муликом О. Р., є надзвичайно актуальною, адже в результаті дослідження автор формулює цілу низку пропозицій з удосконалення правового забезпечення та діяльності суб'єктів із запобігання та протидії корупції в сфері національної безпеки і оборони України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Представлене на розгляд дисертаційне дослідження Мулика О. Р., характеризується системним підходом до розкриття теми дослідження. У вступі чітко окреслена мета теми та сформульовано завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет дослідження. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура в цілому відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Дисертант критично аналізує наукові й офіційні джерела, повідомлення у засобах масової інформації, із застосуванням наукових методів проводить пошук проблемних питань та їх вирішення шляхом удосконалення норм законодавства та підзаконних актів, які регулюють суспільні відносини в сфері, що досліджується.

Мулик О. Р. під час дослідження використовує низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, таких як методи опису та групування, аналізу та синтезу, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи, метод правотворчості тощо, які дозволяють йому обґрунтувати запропоновані ним шляхи рішення наукових завдань дисертації та розробити зміни до чинного законодавства та проекти актів, що регулюють діяльність певних складових сфери національної безпеки і оборону, метою яких є запобігання та протидія корупції.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Положення та висновки представленої дисертації є достовірними, чітко

сформульованими й підкріплюються ретельним аналізом сучасної ситуації з корупційними ризиками та проявами корупції в секторі національної безпеки і оборони України, яка швидко змінюється в умовах воєнного стану. Зауважимо, що деякі пропозиції автора, наприклад пропозиція збільшити граничну чисельність детективів НАБУ, корелюються з актуальними законопроектами та свідчать про правильність обраних Муликом О. Р. шляхів розв'язання актуальних проблем. Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що в представленому дослідженні встановлено взаємозв'язок між умовами воєнного стану та проявами корупції в сфері національної безпеки і оборони, а також розроблено й обґрунтовано шляхи удосконалення правового забезпечення боротьби з такими проявами. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків, пропозицій і практичних рекомендацій.

Заслужують на увагу наступні положення наукової новизни:

- удосконалено та отримало подальшого розвитку тлумачення категоріального апарату у сфері запобігання та протидії корупції, зокрема удосконалено поняття «заходи із запобігання корупції» та «корупційний ризик», дістало подальшого розвитку розуміння сутності громадського контролю;

- розроблено класифікацію адміністративно-правових заходів із запобігання корупції, які запропоновано ділити за наступними категоріями: а) за характером дій; б) за охопленням суспільних відносин; в) за призначенням; г) за спеціалізацією; д) за об'ємом; е) за межами здійснення;

- автор систематизує корупційні ризики у сфері національної безпеки і оборони України та на підставі критичного аналізу підходів до їх визначення й розподілу за різними критеріями формулює їх класифікацію;

- на основі ретельного дослідження порядку проведення медичного огляду осіб, які перебувають на військовому обліку, визнання їх придатності або непридатності до військової служби та надання їм відстрочок від призову на військову службу автором вперше здійснено розподіл рівнів корупційних ризиків і проявів корупції, які базуються на етапах прийняття рішень та повноваженнях

військово-лікарських комісій та територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки військовослужбовців різних рангів;

– дисертант визначає шлях регулятивного запобігання корупційних ризиків під час розроблення технічних специфікацій на товари оборонного призначення, обґрунтовує його тактичні переваги над системним шляхом вирішення представленої проблеми, розробляє Порядок розроблення технічних специфікацій на товари оборонного призначення, що сприяє практичному закріпленню теоретичного результату;

– надано авторську класифікацію напрямів діяльності суб'єктів із запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони, яка полягає в розподілі на зовнішню діяльність, міжсуб'єктну діяльність та внутрішню діяльність;

– розроблено механізм контролю з боку громадських неурядових іноземних та міжнародних організацій за передачею гуманітарної допомоги з метою запобігання проявам корупції, а також сформульовано такий порядок формування громадських антикорупційних рад при силах безпеки і оборони України, який забезпечить унеможливлення усунення представників громадського контролю від нагляду за процесами в середині цих сил, та, відповідно, сприятиме запобіганню корупції в сфері, що досліджується.

Дисертаційне дослідження Мулика О. Р. має логічну структуру, проблеми, сформульовані в межах розділу або підрозділу, знаходять своє конкретне рішення.

Розділ 1 «Сфера національної безпеки і оборони України як об'єкт правового забезпечення запобігання корупції» складається з трьох підрозділів, у яких розглядається адміністративно-правова природа заходів із запобігання корупції; аналізуються складові сфери національної безпеки і оборони України в контексті корупційних ризиків і визначаються ті, запобігання корупції в яких в умовах воєнного стану потребує активних дій з удосконалення правового забезпечення їх діяльності; піддаються дослідженню підстави та наслідки притягнення правопорушників-корупціонерів до кримінальної та адміністративної відповідальності.

Серед основних положень першого розділу слід акцентувати увагу на детальній розробці категоріальних понять, таких як «корупція», «корупційний ризик», «запобігання корупції», «протидія корупції», заходи із запобігання корупції» (підрозділи 1.1. і 1.2); «національна безпека», «оборона», «сектор національної безпеки і оборони», «сфера національної безпеки і оборони» тощо.

На особливу увагу заслуговують дослідження впливу умов воєнного стану на корупційні ризики в сфері національної безпеки і оборони України, за результатами яких автор виділяє чотири складові цієї сфери для подальшого дослідження (С.66–72).

На підставі досліджень норм Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення дисертант пропонує підсилити відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану (додаток В дисертації).

Розділ 2 «Особливості правового забезпечення запобігання корупції у сфері національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану» складається з чотирьох підрозділів, в яких детально досліджуються прояви корупції та заходи щодо їх запобігання в таких складових сфері національної безпеки і оборони: 1) воєнна безпека та оборона; 2) державна безпека; 3) оборонно-промисловий комплекс; 4) цивільний захист.

Дисертант розглядає особливості діяльності уповноважених суб'єктів з питань запобігання та виявлення корупції в складових сил оборони України, зокрема в Збройних Силах України та Національній гвардії України. Враховуючи особливості статусу військовослужбовців ЗСУ та інших передбачених законами України збройних формувань робить пропозиції розширити повноваження Військової служби правопорядку ЗСУ (С. 116).

Значана увага приділена запобіганню корупції під час мобілізаційних процесів. Визначено рівні можливих проявів корупції під час визначення придатності військовозобов'язаних до військової служби та запропоновано надати доступ до систем електронного документообігу тим підрозділам та (або) посадовим особам, які уповноважені здійснювати службові розслідування в

діяльності військово-лікарських комісій та територіальних центрів комплектування та підтримки військовослужбовців.

У контексті запобігання корупції в сфері державної безпеки під час провадження санкційної політики надано пропозиції щодо удосконалення її правового забезпечення, а саме надання процедури застосування санкцій прозорості; запровадження процедур аналізу даних з боку НАЗК про причини подання суб'єктів до санкційного списку на предмет відсутності конфлікту інтересів та зловживання владою або службовим становищем; уточнення положень Закону України «Про санкції» щодо можливості застосування персональних санкцій проти громадян України (С. 124–125).

Враховуючи широкий резонанс з приводу фактів пропусків військовозобов'язаних громадян України за кордон, детально розглянуто питання щодо запобігання корупції в діяльності Адміністрації державної прикордонної служби а також працівників та військовослужбовців ДСПУ, відповідальних за режим прикордонного контролю (С. 134–137).

Досліджено можливі прояви політичної корупції під час здійснення процедур перетворення підприємств оборонно-промислового комплексу в акціонерні товариства (С. 141–144), запропоновано шляхи правового забезпечення запобігання корупції під час процедур розроблення технічних специфікацій на товари оборонного призначення та контролювання їх якості.

У сфері цивільного захисту розглянуто питання посилення дисциплінарної відповідальності працівників і службовців служб цивільного захисту за вчинені корупційні правопорушення. На основі дослідження порядку проведення публічних закупівель запропоновано проводити закупівлі юридичних послуг із захисту прав та інтересів України з використанням електронного каталогу та проводити закупівлю товарів, робіт і послуг для ліквідації наслідків бойових дій в умовах воєнного стану власне силами цивільного захисту та суб'єктами цивільного захисту, відповідальними за ліквідацію таких наслідків, без залучення третіх організацій, якими на сьогодні є підприємства оборонно-промислового комплексу. Запропоновано здійснювати процедуру оцінки готовності захисних

споруд в складі комісії та з обов'язковим використанням засобів відеофіксації, для чого розроблено детальну інструкцію (додаток Е).

Розділ 3 «Напрями удосконалення заходів із запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнного стану» складається з двох підрозділів, в яких розглянуто діяльність суб'єктів із запобігання корупції в сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнного стану, а також можливості удосконалення правового забезпечення цивільного контролю як засобу запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України.

У підрозділі 3.1 автор зосереджується на розгляді питань щодо правосуб'єктності спеціалізованих антикорупційних органів, їх взаємодії з іншими складовими сил безпеки та оборони як в плані захисту суспільно-важливих інтересів, так і в плані запобігання корупції. Піддано критиці сучасну норму статті 36 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якою в умовах воєнного стану розслідування корупційних кримінальних правопорушень може бути передане від НАБУ до інших підрозділів. З метою удосконалення діяльності НАБУ в умовах воєнного стану запропоновано виключити зазначену норму, внести зміни до статті 216 КПК, зосередивши розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень лише в НАБУ та, відповідно до таких змін, які мають наслідком збільшення навантаження на працівників бюро, запропоновано підвищити граничну чисельність детективів НАБУ.

У контексті удосконалення громадського контролю дисертант пропонує вважати його «негативно-виправну» спрямованість основною й керуючою під час запобігання та виявлення корупції, зокрема в сфері національної безпеки і оборони (С. 200).

Розглянуто можливість участі міждержавних і закордонних громадських об'єднань у процесах контролю за розподілом в Україні гуманітарних вантажів, яка має здійснюватись в тісній співпраці з Національним агентством з питань запобігання корупції.

Досліджено діяльність громадських антикорупційних ради при центральних органах виконавчої влади, відповідальних за функціонування різних складових сфери національної безпеки і оборони, запропоновано удосконалити порядок конкурсного відбору кандидатів в члени таких рад, який має виключити ускладнення при наданні доступу членам громадських рад, які розслідують прояви корупції, до інформації, що містить державну таємницю.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні положення, висновки та проекти, запропоновані у дослідженні, можуть бути використані: у законотворчій діяльності – для удосконалення правових норм, що регулюють ступінь відповідальності за вчинені корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, норм, якими визначаються засади та особливості діяльності спеціалізованих антикорупційних органів зокрема та складових сектору національної безпеки і оборони України в цілому; в освітній діяльності – для викладання дисциплін «Адміністративне право і процес», «Кримінальне право», «Кримінальний процес», формування методичних матеріалів для курсів підвищення кваліфікації уповноважених суб'єктів з питань запобігання та виявлення корупції; у практичній діяльності – для удосконалення діяльності спеціалізованих органів, до сфери яких належить провадження антикорупційної політики та запобігання й розслідування корупційних злочинів, складових сил національної безпеки та оборони України щодо запобігання корупції.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Подане на рецензування дисертаційне дослідження Мулика О. Р., попри загальну позитивну оцінку, не позбавлене певних недоліків, а також дискусійних положень, які потребують більш глибокого дослідження та обґрунтування:

1. На стор. 58–60 дисертант звертається до аналізу тлумачень законодавчих термінів «громадська безпека» та «цивільний захист». Щодо громадської безпеки автор робить висновок, що вона є складовою національної безпеки України. Щодо цивільного захисту подібний висновок відсутній, тим не менш дисертант розглядає в подальшому сферу цивільного захисту як одну із

складових сфери національної безпеки та оборони. Відтак, потребує уточнення зв'язку цивільного захисту з національною безпекою України.

2. У другому розділі дисертації автор розглядає запобігання корупції в таких складових сфери національної безпеки та оборони України, як сфера оборони, сфера державної безпеки, оборонно-промисловий комплекс та сфера цивільного захисту. Проте, автором не досліджено проблеми запобігання корупції в такій важливій складовій національної безпеки України, як громадська безпека і порядок. На нашу думку, дисертація набула б більшого наукового значення, якщо дисертантом були б досліджені правові механізми запобігання корупції у зазначеній сфері, враховуючи також і широке поле для розроблення нормативних документів з огляду на відсутність затвердженої Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України.

3. На нашу думку під час публічного захисту дослідження потребує додаткового висвітлення рішення проблеми із запобігання корупційним ризикам і проявам корупції під час контролю якості товарів оборонного призначення. Рішення цієї проблеми не відображено ані у висновках до розділу 2, де дисертант обмежується лише фразою про необхідність запровадження посиленого контролю за особами і підрозділами, що здійснюють контроль якості та приймання товарів, робіт та послуг оборонного призначення, ані в загальних висновках до дисертації. Тим не менш, в умовах воєнного стану вирішення зазначеної проблеми є надзвичайно актуальним і вимагає відповідних правових заходів.

4. Проведене у межах підрозділу 3.2. дослідження набуло б більшої актуальності й новизни, якби автор, досліджуючи засади громадського контролю за запобіганням корупції в окремих зарубіжних країнах (Швеція, Данія, Фінляндія, Сполучені Штати Америки, Ізраїль) навів би конкретні приклади участі громадських організацій у запобіганні корупції саме в сфері національної безпеки і оборони цих країн.

Зазначимо, що представлені вище зауваження є дискусійними й такими, що не впливають на загальний високий рівень наукового дослідження, а відтак не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Мулика О. Р.

Висновок

Основні наукові положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дослідженні, були опубліковані в наукових працях дисертанта та висвітлені в тезах доповідей наукових конференцій і круглих столів, присвячених проблемам права.

Зміст дисертації відповідає меті і завданням дослідження, розроблені дисертантом положення, висновки й рекомендації підкріплені критичним аналізом наукової літератури та даних про практичну діяльність сил безпеки і оборони України. Висновки дисертації можуть бути джерелом для удосконалення діяльності суб'єктів запобігання та протидії корупції в секторі національної безпеки та оборони, а також є підґрунтям подальших наукових пошуків. Дисертація Мулика О. Р. є ґрунтовною самостійною роботою, яка зосереджена на питаннях удосконалення правового забезпечення запобігання корупції в сфері національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану.

Висновок: Подана на розгляд дисертація Мулика О. Р. «Правове забезпечення запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України» є завершеним науковим дослідженням, результати якого сприяють розв'язанню актуальних проблем правової науки та діяльності антикорупційних правоохоронних органів. Результати та оформлення дисертації відповідають спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а Мулик Олександр Романович з урахуванням результатів публічного захисту заслуговує на присудження йому ступеня

доктора філософії – за спеціальністю 081 «Право».

Професор кафедри адміністративно-правових

дисциплін Інституту права

Львівського державного університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Ірина ШОШНА

